

Illés György

Koszolányival a Krisztinában

A bástyasétány mellvédjéhez támaszkodva felülről nézem a várost ezen a nyári hajnalon. Mellettem a remek vaslovas ágaskodik huszárparipáján. Lenn a legújabb combinó villamosok halkan suhannak. Ha csengetnének a kanyar előtt, talán megforgatná fejét a Krisztina-templom tornya. A templom kapujában összezsugorodott, fekete kendős nénike virágot és újságot árusít. A járókelők tejért sietnek, kiflit kérnek, van, aki egy üveg Parádiért baktat a patikába. Az Attila úton gépkocsik rohannak sűrű sorokban, autóbuszok zihálnak mérgesen. A csendes Krisztinaváros a múlté. A Vérmezőn nem József főherceg pohos testét emelik nyeregbe a lovászok, hogy körülfusson a zöld gyepen; nincs már lovaspóló sem. Egy szép park fái, viruló rózsái, bokrai, piros padjai és ezüstfenyői hívogatnak.

Regények, hősi mondák színtere a Krisztina. A kopott, irdatlan vastag várfalakban régi és friss ágyúgolyónyomokat látni, de a fal csak áll-áll, sebezhetetlenül, akár az idő. Honvédek virrasztották a Magdolna-torony felett a Göncöl szekerét, Budavár véres bevétele után. Az Attila út s a Mikó utca sarkán Brunswick Teréz háza régi emléktáblájával eltűnt, az új házra a régi szöveggel új tábla került. De ha lehunyom a szemem egy pillanatra, látom a grófi fogatot, épp kigördül a félkörívű kapun, Beethoven borzas fejével, aki kalapját levéve ül a várba felkanyargó járműben.

Ha pedig belépnék a Krisztina-templomba, István gróf és Crescence árnyalakja pillanthatna rám, mert Széchényinek itt volt az esküvője. De legyintek, ez megint csak az én káprázatom, aki váltig a múltat hordozom a fejemben.

Írhatnék száz krisztinai emlékről és műemlékről, de csak egyetlenről szeretnék szólni, Kosztolányi Dezső emlékéről. Itt élte át egész férfikorát, haláláig. Az Üllői út a diák Kosztolányi korszaka. Az Attila útról kis kaptatóval eljutunk a Logodi utca s a Tábor utca keresztezéséhez: itt lakott a férfi Kosztolányi Dezső. Jele még nincs, de a nyár végi fényben – úgy rémlik – füstből, napsugárból, harmatból, reggeli rádió meg tévéhangokból, egy átsuhanó gépkocsi zajából fölszáll a tovatűnt Kosztolányi-otthon emléke. Egy hang ismétli a költőnek ezt a verssorát:

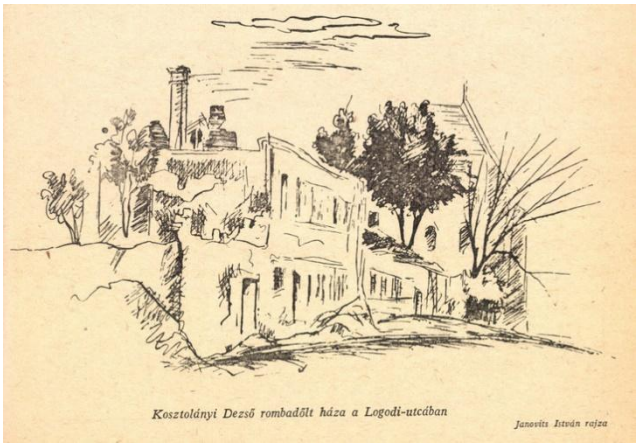
Itt éltem én, vér verítékből,
magyarok.

Megállok a háromszögű, fűvel, dudvával, csalánnal benőtt kis térségen, ahol a versekből, novellákból és az *Édes Anná*ból jól ismert zöld kerítéses ház emelkedett, vasrácsos kapuval, üveges verandával, melyet üvegkalitkának nevezett a költő. Szinte látom, ahogy *egy magas, kócos férfi munkazubbonyban, cigarettázva. Feketét töltött egy vizespohárba.* Versbe foglalta ezt a tájat a *Hajnali részegség*ben. Így élt egy magyar költő Budapesten, ez volt az életformája. Mennyit írt, mennyit fordított, mennyit fáradt, s egy vigasztalója volt csupán: napkeltekor a felhők és fények játéka. Szép volt a ház, kék derengésű harmónia otthona, de a költő megsejtette:

A ház is alszik, holtan és bután,
mint majd száz év után,
ha összeomlik, gyom virít alóla,
s nem sejti senki róla,
hogy otthonunk volt-e vagy állat óla.

Kosztolányi Dezső rombadőlt háza a Logodi-utcában
Janovits István rajza

A háború elvitte Kosztolányi házát, szétrepesztette, mint gyerekkéz a felfújt papírzacskót, nem is várta meg a száz évet, gyorsan beteljesedett a költői látomás. Az ostrom után a pincéből felbotorkáló Kosztolányiné és fia lakás nélkül maradt. Elmentek erről a vidékről, a város más kerületébe. A környezetet, ahol alkotott, nem lehet már feltámasztani. De Kosztolányi Dezső, aki világéletében tökéletességre törekedett – tökéletes vers, tökéletes mondat, tökéletes emberség volt az eszménye –, háza helyett műveiben él tovább, ami mégis a legtökéletesebb igény a földön. Mesteri tudásának hűségével szabta meg az irodalmi hűség fokmérőjét, alighanem a legszigorúbbat. Nem volt közéleti szerepe, életének nem voltak drámai eseményei, ha óhatatlanul belesodródott a politikába, mint aki megégette magát, égési sebekkel menekült vissza a hűvös magányba. Nálunk az írástudók majd mind politikusok; Kosztolányi másfajta alkat volt, nem vállalta ezt a szerepet, sőt ellenállt neki. Kortársai ezt sokszor szemére vetették.

Kezdő rádiós koromban még találtam olyanokat, akik ismerték. Egy idős pincérrel társalogtam róla, aki a Krisztina templom mögötti egykori Vén diófában felszolgált neki, a költő kedves és finom modorát említette. Horgosi úr, akinek fa- és szénkereskedése volt az Attila úton, büszkén mesélte, hogy róla cikket írt Kosztolányi. Valóban írt egy krokit, *Szenesember* címen, a kereskedő eltette, s tárcájában hordta. Kis úr szintén az Attila úton volt fodrász, ifjú korában Kosztolányit borotválta. Csak annyit mondott róla: nagy író volt, de különös ember. Egy házmesternek az maradt meg emlékképül, hogy a nyitott ablakban meztelenül

tornázott. Az Attila úton volt egy híres pékség is, elpusztult a háborúban; a pék özvegye azt mondta, hogy Kosztolányi nagyon szerette a császárzsemlét. Az adóhivatali tisztviselő, aki már régen nyugdíjba vonult, elmesélte, hogy a költő mindig sietett, szinte rohant, lógott a sálja, gyűrt kalapot viselt, s mélyen ránézett, amikor ismeretlenül is mindig megemelte előtte a kalapját. Ennyi csak jár egy írónak, igaz? – kérdezte, s lecsúszott szemüvege fölött rám kacsintott.

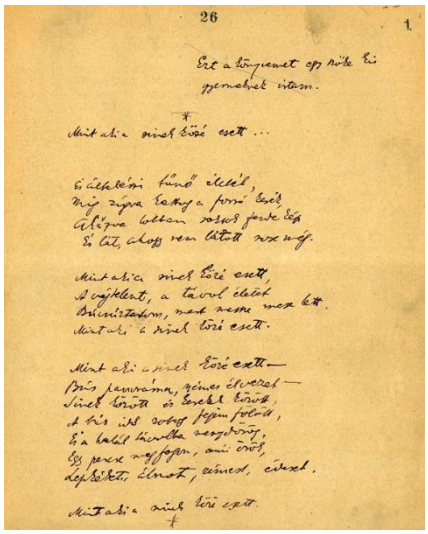
Teret már neveztek el róla Budapesten; a Hungária kávéházban, melyet az ő életében New Yorknak hívtak, a többi XX. század eleji íróval együtt az ő arcképe is ott található most a kávészagú falon. Majd lesz szobra is, persze, egyszer. Már feléledtek a művei, újraélnek Európa-őrző kitűnő műfordításai. *Életem legnagyobb eseménye az volt, hogy apám egyszer szivarért küldött a másik szobába, ahol senki se tartózkodott* – írta egyszer Kosztolányi. Kihívásnak tűnt fel ilyesmi abban a korban, mely a költőtől tevékeny társadalmi részvételt vagy legalább drámai érdekességű magánéletet várt.

Csak hús vagyok. Csak csont vagyok,
Gép a fejem. Gép a kezem,
De ami elmúlt, azt tudom.
Sírtam, nevettem az úton.
Én, ember, én. Emlékezem.

Ennyi volt? Ennyi. Nem külső események, hanem a hangulatok foglalkoztatták. Minden érdekelte, legfőképpen az, ami az általános szemléleten kívül esik: a világ apró dolgai, az emberek kis esetei, szenvedései. Szerette a lelki vetkőzést, a fátyoltáncokat: apró versei, rímpárjai rávilágítanak játéknak tűnő szenvedélyes bölcselkedésére. Saját teste, saját idege volt megismerésének fő forrása. Ugyanúgy az utca, az emberek, a foglalkozások, egy kalap, egy földön heverő kenyérdarab, egy pohár

víz, minden tárgy és minden élő. Sirály módjára repült, szeretett utazni, utolérni a napsugár végét.

Nem írt le egyetlen hamis sort sem, nincs egy felesleges hasonlata, nem tudjuk rajtakapni pongyolaságon. Mindig éberen írt, hibátlanul szövegezett. Küzdött egy jó mondatért, harcolt egy tiszta hasonlatért. Mintha ezen múlna a nemzet s az európai társadalom jóléte. Magyar nyelvélménye: sorsélménye volt. Erről szenvedélyesen tudott vallani.

Hunyady Sándor, aki halála előtt meglátogatta, a keze ügyébe kerülő gézzel letörölte a tehetetlenül fekvő beteg verítékét. A gégerák elvette a költő hangját, de egy darab papírra még rá tudta írni a köszönetet: *gézcsók*! S megpróbált mosolyogni hozzá…

Tovább élt a Vár alatti lankán, a Krisztina utcáin, minden kapualjban, minden öreg arcban, a fákban, a levegőben, a csillagokban, a szeptemberi napsütésben. Mind megörökítette ezeket. Ő is hallotta a Déli pályaudvarra berobogó balatoni von atot,

mint én most, aki itt ülök elsodort lakásával szemközt. Talán ugyanilyen galambokat látott, talán a Vérmező felett átlengő esti harangszót is így hallotta, mint mi, mai budapesti lakók. Meleg a szeptember reggel, a *Nap glóriája* olyan, mint az ő versében, melynek ezt a címet adta: *Szeptemberi áhítat*. Utolsó nagy versei közé tartozik. *Emelj magadhoz – kiáltja – föl, föl, még ez egyszer, a halál fölé!* Testvérének mondja, forrón égő rokonnak, a nyár lankatag melegében, amikor ott vöröslik a felvágott görögdinnye, s méztől repe-

dezik a szőlő könnyes bogyója, darázs dong, s tele van a budai táj az elmúlás torokszorító érzésével. Így jön elő a szeptemberi Krisztinában, a Kosztolányi-lakás rajzából a vers vége:

A csillagok ma, mondd, miért nagyobbak,
s mint a kisikált sárgaréz – edények
a konyha délutánján, miért ragyognak?
Mit akar tőlem ez a titkos élet?
Ki nyújtja itt e tiszta kegyeket?
Ki fényesít eget és hegyeket?
Mily pantheizmus játszik egyre vélem,
hogy századok emlékét visszaélem?

Az Orion süvegje miért parázsló?
Miért, hogy minden lanyha pára mos?
Ki tette ezt? Ki volt ez a varázsló?
Miért csodálkozol, csodálatos?

Szép életem, lobogj, lobogj tovább,
cél nélkül, éjen és homályon át.
Állj meg, te óra és dőlj össze, naptár,
te rothadó gondoktól régi magtár.
Ifjúságom zászlói úszva, lassan
röpüljetek az ünnepi magasban.

Nyári nap van újra, lángol a fény, elsárgult a fű a Vár alatt. A Logodi utca falait bámulom, oly áhítattal, mint egy diák.